

УДК 351.86:574

Державне управління екологічною безпекою України за умов воєнного стану

PUBLICMANAGEMENTOFENVIRONMENTALSECURITYOFUKRAINEUNDERMARTIALLAW

ГРИГОРОВ Георгій – кандидат філософських наук, доцент, методист навчально-методичної лабораторії інформаційно-технічного забезпечення, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-7395-273X>

ГРИГОРОВА Марія – кандидат біологічних наук, доцент, заступник директора навчально-наукового інституту управління, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID <http://orcid.org/0000-0001-9825-4815>

HRYPOROV Heorhii – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Methodologist of the Educational and Methodological Laboratory of Information and Technical Support, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council, 70, Volodymyr Antonovych St., Dnipro, 49006, Ukraine

HRYPOROVA Mariia – Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Deputy Director of the Educational and Research Institute of Management, Communal Institution of Higher Education «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council, 70, Volodymyr Antonovych St., Dnipro, 49006, Ukraine

DOI

Анотація. У статті розглянуто основні фактори екологічної небезпеки, обумовлені наслідками військових дій на території України, а також проаналізовані сучасні підходи та інструменти державного управління екологічною безпекою України. Доведено суттєву роль публічного управління в реалізації політики екологічної безпеки держави в умовах ризиків, що несуть із собою військові дії. Сучасне положення системи національної безпеки України обумовлює необхідність змін в системі державного управління екологічною безпекою. Створення ефективної системи державного контролю та швидкого реагування на виникаючі екологічні ризики, обумовлені військовими діями, є найважливішим чинником запобігання наслідкам воєнної агресії, невідновним порушенням нормальної життєдіяльності населення, та сприятиме швидкому відновленню усіх сфер розвитку і нормального існування країни у післявоєнний час. Метою статті є розгляд проблематики та аналіз аспектів та визначення подальших напрямків розвитку державного управління екологічною безпекою України за умов воєнного стану. Обґрунтовано, що особливості екологічної безпеки пов'язані з багатьма аспектами її забезпечення та різноманіттям загроз, здатних впливати на довкілля, що є простором існування людини, потребою у формуванні екологічної свідомості суспільства. Виокремлено основні форми екологічної небезпеки, які виникають під час воєнного конфлікту та визначено завдання, що постають у цьому контексті перед органами державного управління. Зазначено, що забезпечення екологічної безпеки України обумовлене впливом економічних, соціальних та організаційних чинників, що є формуючими для системи публічного управління. Прокоментовано роль органів місцевого самоврядування у подоланні наслідків виникнення надзвичайних ситуацій військового характеру. В тому числі і екологічних. Визначено, що система забезпечення екологічної безпеки населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій військового характеру являє собою взаємопов'язані у часі, місці й ресурсах загальнодержавні політичні, організаційно-управлінські, соціально-економічні і правові заходи, призначені попереджати надзвичайні ситуації природного, техногенного і військового характеру і боротися з їхніми наслідками. Матеріали даної статті можуть бути використані для створення плану відновлення України у воєнний та післявоєнний період.

Ключові слова: державне управління, екологічна безпека, воєнний стан, екологічне регулювання, інструменти державної екологічної політики, публічне управління, надзвичайні ситуації військового характеру.

Summary. The article discusses the main factors of environmental hazard caused by the consequences of military operations on the territory of Ukraine, and analyzes current approaches and instruments of public administration of environmental safety in Ukraine. The author proves the essential role of public administration in the implementation of the State's environmental security policy in the context of the risks posed by military operations. The current situation of the national security system of Ukraine necessitates changes in the system of public administration of environmental safety. Establishing an effective system of state control and rapid response to emerging environmental risks caused by military actions is the most important factor in preventing the consequences of military aggression,

irreversible disruption of the normal life of the population, and will facilitate the rapid restoration of all spheres of development and normal existence of the country in the post-war period. The purpose of the article is to consider the issues and analyze the aspects and determine further directions for the development of the State management of environmental safety of Ukraine under martial law. It is substantiated that the peculiarities of environmental security are related to many aspects of its provision and the variety of threats which can affect the environment, which is the space of human existence, and the need to form environmental awareness of society. The main forms of environmental hazards arising during a military conflict are highlighted and the tasks facing public authorities in this context are defined. It is noted that ensuring the environmental safety of Ukraine is conditioned by the influence of economic, social and organizational factors that are formative for the public administration system. The author comments on the role of local self-government bodies in overcoming the consequences of military emergencies. Including environmental ones. It is determined that the system of ensuring the environmental safety of the population in the event of military emergencies is a nationwide political, organizational, managerial, socio-economic and legal measures interconnected in time, place and resources, designed to prevent natural, man-made and military emergencies and to combat their consequences. The materials of this article can be used to create a plan for the restoration of Ukraine in the war and post-war period.

Key words: public administration, environmental safety, martial law, environmental regulation, instruments of state environmental policy, public administration, military emergencies.

Вступ. Однією з найважливіших проблем людства є проблема екологічної безпеки. Проблеми екології вже давно вийшли за національні межі і стали об'єктом не тільки внутрішньої, але й світової політики. Питання екологічної безпеки нещодавно також були актуальними в Україні. Наша країна стала на шлях до інтеграції у союз держав з прогресивною політикою сталого розвитку. Розроблялася та запроваджувалася основа державного управління системою забезпечення екологічної безпеки України як складової Національної безпеки, що відповідає викликам сучасності та вимогам розвитку цивілізованого суспільства. Однак за умов виникнення воєнного стану на території України, питання екологічної безпеки, перестали бути найпріоритетнішими. Першочерговими стали питання укріплення оборонного потенціалу: забезпечення потреб армії у озброєнні, людському ресурсі, медичному обслуговуванні, продовольчому і гігієнічному благополуччі. І звичайно розробка механізмів державного управління структурою забезпечення обороноспроможності країни вийшла на перший план.

Так, нажаль, державне управління процесами екологічної безпеки в Україні зараз не має бажаного рівня пріоритетності. Крім вищезгаданих обставин це обумовлено й існуючою правовою базою та підходами, які склалися в сфері публічного управління, діяльністю центральних і місцевих органів державної влади. Однак виклики воєнного часу змушують переглянути своє відношення до цього аспекту національної безпеки.

Традиційно, науковий аналіз питань безпеки пов'язується з вивченням того, або іншого виду небезпек, що виникають, або можуть виникати в наслідок людської активності. Проте, досягнення стану безпеки, практично усіма дослідниками, пов'язується з діяльністю держави та її органів управління [1-3, 5, 9].

Створення ефективної системи державного контролю та швидкого реагування на виникаючі екологічні ризики, обумовлені воєнними діями, є найважливішим чинником запобігання наслідкам воєнної агресії, невідновним порушенням нормальної життєдіяльності населення, та сприятиме швидкому відновленню усіх сфер розвитку і нормального існування країни у післявоєнний час.

Аналіз останніх досліджень. Проблемі формування дієвих механізмів реалізації державного управління екологічною безпекою України в мирний час та за умов воєнного стану присвячено низку наукових праць вітчизняних науковців, таких як Бондаренко Д., Романенко Є., Кринична І., Коленов О., Копанчук В., Ємець Л., Семерня А., Іванюта С., Хилько М., Маргасова В. Дослідники вивчали теоретичні основи створення ефективних засобів обґрунтування і оцінки можливих екологічних ризиків, займалися пошуком та створенням оптимальних форм управління екологічною безпекою, аналізували стан нормативно-правової бази, яка регулює відносини у сфері внутрішньої і зовнішньої екологічної політики України [1-10].

Але навіть така велика кількість наукових публікацій не заперечує необхідність подальших ґрунтовних досліджень з даної тематики, особливо з огляду на постійну зміну характеру та ступеню екологічних ризиків, що виникають сьогодні в Україні, пов'язаних або обумовлених воєнними діями.

Остання катастрофа на Каховській ГЕС імені П. С. Непорожнього виявила неготовність органів державного управління до подій такого масштабу за наслідками для навколишнього середовища, населення, економічного і соціального положення в країні.

Мета статті. Розгляд проблематики, аналіз аспектів та визначення подальших напрямків розвитку державного управління екологічною безпекою України за умов воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Особливості екологічної безпеки пов'язані з багатоаспектністю її забезпечення та різноманіттям загроз, здатних впливати на довкілля, що є простором існування людини, потребою у формуванні екологічної свідомості суспільства. «Система забезпечення екологічної безпеки, поєднує організаційні, правові, політичні, економічні заходи, що використовує держава, потребує застосування ідеологічних механізмів створення основ екологічної культури, розвитку екологічної освіти» [7, с.214].

Загрози національній безпеці України, обумовлені військовими діями, зумовлюють пріоритетність оперативного реагування, що потребує відповідних змін у системі державного управління забезпеченням

національної безпеки і, зокрема, її екологічної складової. Актуальним постає питання щодо удосконалення системи державного контролю за екологічною безпекою та реформування екологічної політики України, враховуючи провідний досвід минулого, виклики сьогодення та прогнозованого майбутнього на засадах публічного управління,

Сьогодні можна виділити наступні форми екологічної безпеки в контексті публічного управління:

1. Екологічна безпека як соціальна мета спрямована на реалізацію принципів і завдань, покладених у основу Концепції сталого розвитку.

2. Екологічна безпека як соціальна норма виступає як соціальна цінність, інтегрована у масову свідомість.

3. Екологічна безпека як стан соціальної, технологічної та природничої систем.

4. Екологічна безпека як соціальний інститут, що регулює суспільні відносини через політико-правовий захист інтересів особистості, суспільства та держави від несприятливих впливів [10].

Але постає питання, яку роль відвести екологічній безпеці у контексті регулювання процесами, спрямованими на запобігання, попередження або зменшення ступеню ризиків, що виникають під час воєнного конфлікту.

Протягом всієї історії людства війна завжди являла собою найбільше і найнепередбачуваніше лихо. Воєнні конфлікти завжди супроводжуються повним комплексом всіх можливих катастрофічних наслідків, що зупиняють або суттєво гальмують процеси розвитку суспільства на ураженій території. Знищуються значні людські і матеріальні ресурси, змінюється стан довкілля, що призводить до природних катаклізмів, посилюється біологічна небезпека, виникають порушення психологічної рівноваги великої кількості громадян на тривалий час. З кожним роком потужність зброї стає все сильнішою, а наслідки її використання все жахливішими.

Звичайно першим і самим суттєвим джерелом небезпеки, зокрема й екологічної, постає зброя. На даний час ми можемо виділити такі види зброї:

– зброя масового ураження, представлена ядерною, хімічною та біологічною. Таки види зброї призводять до масового ураження населення на великих територіях, а у разі ядерного удару - до значних руйнацій.

– звичайна зброя, яка не має настільки масштабного ступеню ураження, але масово застосовується при різного типу бойових діях для знищення людей та матеріальних об'єктів. Наприклад, при застосуванні системи залпового вогню на площі близько 13 га будуть знищені всі споруди і майже 82% живої сили ворога.

– засоби радіоелектронної боротьби, які не ведуть до знищення споруд, але можуть викликати порушення стану здоров'я людини та виводити з ладу воєнні, спрямовані на запобігання ураженню від інших видів зброї, й цивільні, але стратегічно та соціально важливі електронні прибори, наносючи шкоду цивільному населенню [11].

Кожен з перелічених видів зброї також несе колосальну загрозу екологічному стану навколишнього

середовища. При чому, у випадку забруднення компонентів біосфери, локалізувати вплив шкідливих компонентів лише на території конфлікту (локального, регіонального або державного масштабу) буде неможливо. Тому механізми державного управління екологічною безпекою у воєнний час повинні передбачати можливість міжнародного співробітництва та партнерства.

Другим суттєвим чинником біологічної, екологічної та соціальної небезпеки виступає виникнення надзвичайних антисанітарних умов під час ведення бойових дій. По-перше це обумовлене порушенням нормальної роботи комунальних служб населених пунктів, що викликає значне зменшення якості питної води, а, іноді, повну її відсутність, перебоїв в постачанні води технічної для побутових потреб та служб запобігання надзвичайним ситуаціям, порушення в роботі каналізаційної системи. Неможливість вчасно утилізувати побутові відходи, наслідки ураження зброєю, в тому числі тіла загиблих, яких не завжди можна поховати (наприклад у містах ведення інтенсивних бойових дій), може призвести до становлення високого ступеню епідеміологічної небезпеки. Цьому також сприятиме зріст популяції та незвична міграція гризунів, комах й інших тварин, які завжди є переносниками великої кількості досить важких за перебігом та лікуванням хвороб. Перебоїв з постачанням медичних препаратів змушує значну кількість людей потерпати, навіть, від звичайних гострих або хронічних захворювань.

Останні події показали, що в інтересах органів державного управління та місцевого самоврядування заздалегідь розробити систему взаємодії з населенням, щодо запобігання й усунення наслідків виникнення надзвичайних антисанітарних умов. Перш за все, забезпечити обізнаність населення про можливі наслідки подібного характеру, ступеню їх впливу, можливі першочергові засоби захисту від виникаючих ризиків, створити структури або спільноти, які могли б стати організаторами колективних дій у разі створення несприятливої антисанітарної обстановки.

Третьою складовою небезпеки обумовленої воєнними діями постає порушення екологічної та техногенної обстановки. Сучасна війна призводить до значних руйнувань, які звичайно несуть загрозу здоров'ю і життю людей, а також супроводжуються пожежами, порушенням інфраструктури та систем життєзабезпечення.

Однак найбільшу небезпеку несуть в собі побутові та промислові об'єкти і підприємства, які й за мирних умов були джерелом екологічної небезпеки та шкідливих викидів. Підприємства хімічної та ядерної промисловості, заводи, що виробляють паливе та інші продукти нафтопереробки, у разі їх часткового або повного руйнування здатні спричинити масштабну техногенну катастрофу, що створить значну небезпеку для життєдіяльності людей у районі розташування.

Нажаль, ми вже маємо реальний приклад, коли стратегічні плани противника включають руйнування громадянських об'єктів задля досягнення воєнних цілей. Знищення Каховської гідроелектростанції спричинило і ще в подальшому спричинить катастрофічні

наслідки, які за своїми масштабами не мають аналогів серед техногенних катастроф сучасної України та країн Європейського союзу. Затоплені величезні території проживання, побутові та промислові підприємства, сільськогосподарські угіддя, порушена структура постачання питної води та електроенергії, ускладнено процеси медичної допомоги та роботи рятувальних служб, через що, звісно, є жертви серед населення підтоплених регіонів. Крім того існує загроза у порушенні безпечного функціонування Запорізької атомної електростанції – найбільшого підприємства ядерної енергетики в Європі, наслідки аварії на якому стануть катастрофічними, далеко за межами України.

Зрозуміло, що першочерговою задачею органів влади на місцевому, регіональному і загальнодержавному рівні є запобігання подібним подіям та їхнім наслідкам. Але військові дії противника передбачити повністю неможливо. Тому в умовах сьогодення так актуально постає необхідність побудови ефективної системи державного управління процесами відновлення та забезпечення екологічної безпеки на території нашої держави, яка передбачає розмежування функцій, наявність ефективних інструментів та екологічний контроль.

Створення системи екологічної безпеки на засадах публічного управління та посилення взаємодії між суспільством та органами державного управління органічно вписується у загальносвітову концепцію сталого розвитку. Готовність державного управління до вирішення проблем у галузі екобезпеки залежить від його здатності вирішувати питання «...контролю, керівництва, планування, організаційного та інформаційного забезпечення» [12, с. 237].

«Забезпечення екологічної безпеки у зарубіжних країнах здійснюється під впливом економічних, інституційних та організаційних факторів, що є формуючими для системи публічного управління» [7, с.217]. Сутність екологічної безпеки обумовлюється багатоспектрністю її забезпечення. Політична складова формує концепцію державного управління екологічною безпекою, що являє потребу в трансформації владних відносин. Структуру економічних та організаційних компонентів державного управління екобезпекою формують фінансові інструменти, програмні заходи з охорони навколишнього середовища, проведення екологічного моніторингу та експертизи, здійснення екологічної сертифікації, застосування засобів з контролю, обрання й здійснення запобіжних заходів щодо порушення екологічного законодавства.

Система забезпечення екологічної безпеки населення в разі виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру, що відноситься до факторів підтримання національної безпеки України, являє собою взаємопов'язані у часі, місці й ресурсах загальнодержавні політичні, організаційно-управлінські, соціально-економічні і правові заходи, призначені попереджати надзвичайні ситуації природного, техногенного і військового характеру і боротися з їхніми наслідками. Ці заходи мають здійснюватися органами державної влади, місцевого самоврядування, тимчасово створеними органами управління, громадськими організаціями та

окремими громадянами. Ефективність такої системи забезпечення екобезпеки напряму обумовлена станом нормативно-правової бази, яка регулює суспільні відносини у цій галузі.

Якісна зміна правового статусу органів управління, за умов формування відповідного законодавства і проведення нормативного регулювання, сприятиме підвищенню значення держави в укріпленні системи захисту населення від надзвичайних ситуацій природного, техногенного та, зокрема, воєнного характеру.

На нашу думку процес правового забезпечення здійснення захисту населення від надзвичайних ситуацій різного типу слід проводити шляхом упорядкування на державному, регіональному і місцевому рівнях актів нормативно-правового характеру, які регулюють питання запобігання та усунення наслідків надзвичайних ситуацій; врегулювання суперечностей у діючому законодавстві; погодження законодавства України з міжнародним законодавством, зокрема у зоні відповідальності Організації об'єднаних націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я та інших міжнародних організацій.

Ефективне функціонування системи забезпечення екологічної безпеки за умов воєнного стану потребує також комплексу заходів щодо інфраструктурного забезпечення захисту населення. Обов'язковим є також створення резерву матеріальних ресурсів: придбання засобів для здійснення запобіжних заходів при виникненні надзвичайної ситуації, ліквідації наслідків їх виникнення, проведення термінових відновних робіт відповідно до номенклатури та обсягів матеріального резерву, координування розміщення та зберігання засобів матеріального резерву, контроль за його створенням, існуванням, якістю, використанням та поповненням.

Вирішення зазначених та обумовлених ними проблем потребує скоординованих дій, зокрема, органів законодавчої та виконавчої влади державного рівня, а також від органів регіонального управління та місцевого самоврядування. Можливо існуючі недоліки закликають до здійснення адміністративної реформи з метою удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення екологічної безпеки України у післявоєнний час. Але певні зрушення повинні відбутися вже зараз.

Обґрунтованими напрямами регулювання роботи органів місцевого самоврядування щодо забезпечення екологічної безпеки сьогодні можна вважати формування функцій і завдань щодо створення умов безпечної життєдіяльності населення під час виникнення ризиків воєнного характеру. Кількість делегованих цим управлінським структурам повноважень не повинна бути великою, але з чітким визначенням, та обов'язковим фінансуванням основних заходів, що також передбачають роботу з населенням, суб'єктами сільськогосподарської діяльності.

На нашу думку актуальними завданнями, які постають перед системою державного управління екологічною безпекою України у воєнний час є:

– створення для населення умов щодо адаптації до врівноваженого сприйняття можливих наслідків

воєнного конфлікту, зокрема екологічних, із забезпеченням доступності для масового використання засобів захисту від них та їхнього подолання;

– посилення державного контролю за використанням матеріальних ресурсів, призначених для запобігання виникненню та ліквідації ризиків різного характеру, що обумовлені воєнними діями, допомоги постраждалому населенню, забезпечення санітарного благополуччя уражених територій;

– використання методологічних підходів до управління процесами забезпечення внутрішньої екологічної безпеки, що мають реалізуватися за допомогою юридичних, оперативного-рятувальних, функціональних та територіальних методів державного управління;

– здійснення адекватного та реалістичного планування державної екологічної політики у воєнний і післявоєнний час, яка ґрунтується на запровадженні

заходів, спрямованих на досягнення цільових показників з уникненням суттєвих корупційних ризиків;

– державно-управлінські рішення національного рівня в галузі регулювання стану екологічної безпеки України повинні прийматися за участю міжнародних правових, соціальних та екологічних організацій.

Висновки. Аналізуючи зазначене вище слід прийняти той факт, що проблемні питання в сфері державного управління екологічною безпекою в Україні, які мали місце й до воєнного конфлікту з російською федерацією, сьогодні набули значного загострення. Вважаємо, що подальші дослідження у цій галузі є обґрунтованими і необхідними для нормалізації і укріплення системи національної безпеки України. Думки, викладені у даній публікації можуть бути корисними також для подальшого створення плану відновлення України у воєнний та післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Д. О. Адміністративно-правове регулювання екологічної безпеки в Україні. *Редакційна колегія*. 2017. № 3. С. 8-9.
2. Ємець Л. О. Адміністративно-правові засади управління у сфері забезпечення екологічної безпеки держави: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 42 с.
3. Іванюта С. П., Качинський А. Б. Екологічна безпека регіонів України: порівняльні оцінки. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3. С. 157-164.
4. Коломенов О. М. Сутність екологічної політики в контексті державного управління. *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2016. Вип. 1. С. 136-141.
5. Копанчук В. Екологічна безпека як складова національної безпеки України: сучасні концепції та підходи. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2020. № 2 (97). С. 45-49.
6. Кринична І. П. Управління процесами правового регулювання соціального захисту населення, що проживає на радіоактивно забруднених територіях. *Вісник НАДУ*. 2008. № 3. С. 230-237.
7. Маргасова В. Г. Зарубіжний досвід реалізації державної політики екологічної безпеки в контексті публічного управління. *Право та державне управління*. 2022. № 3. С. 213-219.
8. Романенко Є. О. Державне управління процесами забезпечення внутрішньої екологічної безпеки в Україні: організаційно-правовий аспект. *Аспекти публічного управління*. 2016. № 1-2. С. 67-73.
9. Семерня О. М., Любинський О. І., Федорчук І. В., Рудницька Ж. О., Семерня А. О. Екологічна безпека в умовах воєнного стану. *Екологічні науки*. 2022. № 2(41). С. 62-66.
10. Хилько М. І. Екологічна безпека України: монографія. Київ, 2017. 266 с.
11. Шматков Г. Г., Корабльова А. І., Прокоф'єв І. Б. Військова екологія: підручник для ВНЗ. Дніпро: ДВНЗ ПДАБА. 2018. 173 с.
12. Shaposhnikov K., Holovko O. State Regulation and Governance in the field of Small Entrepreneurship. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 5 № 4. Pp 236-242.

References

1. Bondarenko D. O. (2017). Administratyvno-pravove rehulivannia ekolohichnoi bezpeky v Ukraini [Administrative and legal regulation of environmental safety in Ukraine]. *Redaktsijna kolehiia*. № 3, 8-9 [in Ukrainian].
2. Yemets' L. O. (2019). Administratyvno-pravovi zasady upravlinnia u sferi zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky derzhavy [Administrative and legal principles of management in the field of ensuring environmental security of the state]: avtoref. dys. ... d-ra iuryd. nauk: 12.00.07; Kharkivs'kyj nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, [in Ukrainian].
3. Ivaniuta S. P., Kachyns'kyj A. B. (2013). Ekolohichna bezpeka rehioniv Ukrainy: porivnial'ni otsinky [Environmental safety of the regions of Ukraine: comparative assessments]. *Stratehichni priorytety*, № 3, 157-164 [in Ukrainian].
4. Kolienov O. M. (2016). Sutnist' ekolohichnoi polityky v konteksti derzhavnoho upravlinnia [The essence of environmental policy in the context of public administration]. *Visnyk Natsional'noho universytetu tsyvil'noho zakhystu Ukrainy. Serii: Derzhavne upravlinnia*. Vyp. 1, 136-141 [in Ukrainian].
5. Kopanchuk V. (2020). Ekolohichna bezpeka iak skladova natsional'noi bezpeky Ukrainy: suchasni kontseptsii ta pidkhody [Environmental safety as a component of national security of Ukraine: modern concepts and approaches]. *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. № 2 (97), 45-49 [in Ukrainian].
6. Krynychna I. P. (2008). Upravlinnia protsesamy pravovoho rehulivannia sotsial'noho zakhystu naseleння, scho prozhyvaie na radioaktyvno zabrudnennykh terytoriiakh [Management of processes of legal regulation of social protection of the population living in radioactively contaminated territories]. *Visnyk Natsional'noi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. № 3, 230-237 [in Ukrainian].

7. Marhasova V. H. (2022). Zarubizhnyj dosvid realizatsii derzhavnoi polityky ekolohichnoi bezpeky v konteksti publicnogo upravlinnia [Foreign experience in the implementation of the state environmental safety policy in the context of public administration]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*. № 3, 213-219 [in Ukrainian].
8. Romanenko Ye. O. (2016). Derzhavne upravlinnia protsesamy zabezpechennia vnutrishn'oi ekolohichnoi bezpeky v Ukraini: orhanizatsijno-pravovyj aspekt [State management of internal environmental security processes in Ukraine: organizational and legal aspect]. *Aspekty publicnogo upravlinnia*. № 1-2, 67-73 [in Ukrainian].
9. Semernia O. M., Liubyns'kyj O. I., Fedorchuk I. V., Rudnyts'ka Zh. O., Semernia A. O. (2022). Ekolohichna bezpeka v umovakh voiennoho stanu [Environmental security in the conditions of martial law]. *Ekolohichni nauky*. № 2(41), 62-66 [in Ukrainian].
10. Khyly'ko M. I. (2017). Ekolohichna bezpeka Ukrainy [Environmental security of Ukraine]: monograph. Kyiv, [in Ukrainian].
11. Shmatkov H. H., Korabl'ova A. I., Prokof'iev I. B. (2018). Vijs'kova ekolohiia: pidruchnyk dlia VNZ [Military ecology: a textbook for universities. VNZ]. Dnipro: DVNZ PDABA, [in Ukrainian].
12. Shaposhnykov K., Holovko O. (2019). State Regulation and Governance in the field of Small Entrepreneurship. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 5 № 4, [in English].